

op Sumatra waar de tucht via geseling, rotanstraf en op andere wijze met harde hand werd gehandhaafd. Er waren echter ook humanere vormen van gevangenisarbeid, waarbij het aan de (kortgestrafte) gedetineerden werd vergund de uren buiten hun werktijd in vrijheid buiten de gevangenis door te brengen. Zo fungeerde de kolonie in zekere zin als penitentiaire proefpolder voor het na-oorlogse Nederlandse gevangeniswezen en wierpen de in het moederland traag op gang komende hervormingen soms in Indië hun schaduw vooruit.

Wie zou vrezen, dat de achtergrond van de auteur haar in de verleiding zou brengen bepaalde zwarte kanten van het straffenstelsel in de Oost met de mantel der liefde te bedekken ziet zich eveneens aangenaam verrast. Uitvoerig schenkt zij aandacht aan de onmenselijke rotanstraf, die in de Indische penitentiaire inrichtingen als middel tot handhaving van tucht en orde veelvuldig werd opgelegd. De uitvoerige discussie tussen voor- en tegenstanders van afschaffing is door mevrouw Bruinink-Darlang consciëntieus samengevat. Hetzelfde geldt voor de verhitte gedachtenwisseling over de afschaffing van de doodstraf die rond 1918 werd gevoerd. Uiteindelijk trokken ook in dit geval de voorstanders van een meer verlicht strafregiem aan het kortste eind. De minister van koloniën, niemand minder dan de vrijzinnig-democraat Th. B. Pleyte, beschikte afwijzend op hun petitie tot afschaffing van de doodstraf met het argument dat in Nederland de overbodigheid van die straf weliswaar afdoende was aangetoond, maar dat uit een oogpunt van handhaving van de maatschappelijke orde dit voor de kolonie allerminst vaststond. Ook het interneringsoord Boven-Digoel komt uitvoerig ter sprake zonder dat de schrijfster op dit punt overigens nieuwe inzichten of informatie biedt.

Dat dit boek niet door een professioneel historicus is geschreven is, valt uit de wijze waarop het archiefmateriaal is verwerkt en geannoteerd overduidelijk af te leiden. Veel beginnersfouten bij de aanpak en behandeling van de stof hadden bij een betere begeleiding kunnen worden vermeden, waarmee het werk als historisch en analytisch overzicht aan betekenis had gewonnen. Tenslotte had het boek ook niet in een typografisch zo slecht leesbare vorm mogen worden uitgegeven. Wat overblijft is een nuttig naslagwerk over een te lang verwaarloosd onderwerp uit ons koloniaal verleden, waarvan de kennis echter wezenlijk is voor een beter begrip van dat verleden.

C. Fasseur

C. Boer, e. a., ed., *Het jonge hart. Het verhaal van de vrijzinnig christelijke jeugd centrale 1915-1985* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1994, 227 blz., f29,90, ISBN 90 239 1748 0).

De laatste vergadering van de VCSB, de vrijzinnig christelijke studentenvereniging, besluit in februari 1972 de archieven naar een oudpapierhandel te brengen. De VCJC, de koepel van alle vrijzinnige jeugdorganisaties, houdt in dezelfde maand uitverkoop van vlaggen en insignes. Twee kleine, in tussenzinnetjes vermelde feiten, die boekdelen spreken over de snelle teloorgang van wat een halve eeuw lang een bloeiende jeugdbeweging was. Aan *Het jonge hart*, dat die halve eeuw beschrijft, dragen vier auteurs een hoofdstuk bij. Twee van hen zorgen voor een beschouwende omlijsting, de andere twee hebben het eigenlijke onderzoek gedaan en nemen het leeuwedeel van de bundel voor hun rekening. Overigens zijn de archieven van de VCJC zelf door J. P. Riphagen op orde gebracht en gecatalogiseerd.

Heeft de onderzoeker van *De vrijzinnig christelijke studenten bond* (20-105), D. Tjalsma, het dus zonder archivalische bronnen moeten stellen? Nee, de archieven hebben de afrekening met het eigen verleden overleefd, en vormen de basis voor het hoofdstuk over deze VCSB. Over het

begin lopen de meningen wat uiteen. Een van de latere coryfeeën, A. Th. van Leeuwen, meent dat er rond 1915 sprake was van een breuk met de NCSV, de meer rechtzinnige tegenhanger. Maar de bronnen vermelden slechts de oprichting van vrijzinnige studentenverenigingen in Groningen, Utrecht en Leiden, die in 1915 geheel uit eigen beweging overgingen tot de oprichting van een landelijke vereniging. Hoewel de VCSB nooit de omvang van de NCSV wist te bereiken, was de groei voorspoedig. In 1919 werden 918 leden geteld, in 1964 1572, en in het laatste jaar, 1971, nog 1050. De snelle ontwikkeling van de laatste jaren werd alleen overtroffen door de NCSV, die zich nog radicaler van haar verleden wist te ontdoen, zich nog uitdrukkelijker als radicaal-links ontpopte, en eveneens ophield te bestaan.

In de halve eeuw daarvoor was 'vrijzinnig' op een opvallende wijze ingevuld als christelijk, ethisch en religieus, en veel leden die niet of nauwelijks kerkelijk waren opgegroeid, werden in VCSB-verband geconfronteerd met christendom en geloof. Vooral de eerste jaren stonden in het teken van een bevlogen idealisme, dat graag gebruik maakte van de teksten van Henriette Roland Holst en een zware dobber had aan de realiteit van de nieuwe wereldoorlog en de bezettingsjaren. Tot eer van de vereniging strekt, dat ze zichzelf begin 1942, zodra ze geen joodse leden meer mocht hebben, de facto ophief door alle leden te bewegen het lidmaatschap op te zeggen.

Het is niet eenvoudig uit de enorme wirwar van gegevens veel meer dan een kroniek van de VCSB te schrijven, en de auteur is daar ook niet geheel in geslaagd. Iets meer overzicht over de materie heeft de auteur van de tweede helft van het boek, K. M. Witteveen. Zijn onderwerp zijn *De andere bonden* (106-203), die verschillende leeftijdsgroepen onder de jeugd verenigden. De belangrijkste, de Vrijzinnig christelijke jongeren bond (VCJB), werd opgericht in 1919, vier jaar na de studentenbond VCSB, met wie zij in 1923 de Vrijzinnig christelijke jeugd centrale (VCJC) vormde, om gezamenlijk leiding te kunnen geven aan de meest karakteristieke activiteit, de door velen bezochte zomerkampen. Achteraf valt op dat de jongeren weinig onderdeden voor de studenten: de winter-, Pinkster- en zomerconferenties (Wico's, Pico's en Zoco's) hadden thema's van vergelijkbaar kaliber. Ook schrok men niet terug voor opvoeringen van soms groots opgezette lekespelen, waarvoor men auteurs als Henriette Roland Holst, Martinus Nijhoff en Hella Haasse benaderde en die in landelijke kranten ernstig werden besproken. Witteveen slaagt erin de vele banden en bonden helder uit elkaar te houden, en voegt regelmatig een meer analytische en beschouwende paragraaf over de ontwikkeling van de VCJC als geheel in. Ook bij hem komt de val van de vereniging abrupt, zij het dat de VCJC wel voortleefde en in 1983 nog een elfde lustrum kon vieren. De nabeschuiving is echter overgelaten aan de laatste auteur, C. Boer, *Bij nader omzien* (204-211), die zich afvraagt hoe het overweldigende idealisme van vooral de eerste decennia — zij komt met de mooie typering van 'een soort mentale milieubeweging' — te rijmen valt met de radicalisering en val van de jaren zeventig en stilte van de jaren tachtig. Zij wijst op de tweeslachtigheid van het vrijzinnig protestantisme, dat kon variëren van een reformatorische kerkelijkheid tot een vaag idealisme, waaruit nooit meer dan een halve eenheid te smeden viel. Als verklaring overtuigt dat niet echt, maar dat hoeft wellicht ook niet. Dat aan dit type *Jeugdorganisaties in de twintigste eeuw* (14-19) sowieso slechts een beperkte tijd was gegeven, heeft aan het begin van de bundel de nog immer met gezag en souplesse schrijvende H. Verweij-Jonker al aangetoond.

Wie dieper wil duiken in de geschiedenis van het vrijzinnig protestantisme komt beter aan zijn trekken in C. W. Mönlich, J. P. Heering, e. a., *Tussen geest en tijdgeest. Denken en doen van vrijzinnig protestanten in de afgelopen honderd jaar* (Utrecht 1989). De hier besproken bundel heeft, vanwege zijn aandacht voor het detail, vooral aantrekkelijke kanten voor enkele generaties vrijzinnigen die er zelf bij zijn geweest en van wie een niet gering aantal zijn of haar naam in het register zal aantreffen.

W. Baeten, *Patronaten worden Chiro. Jeugdbeweging in Vlaanderen 1918-1950* (Historische reeks III; Leuven: Davidsfonds, 1993, 287 blz., f49,95, Bf895,-, ISBN 90 6152 806 2).

In de loop van de jaren dertig ontstond in Vlaanderen een katholieke jeugd beweging met de wonderlijke naam *Chiro*. Deze naam was afgeleid van de griekse letters chi (X) en rho (P) die, in elkaar gevlochten, het Christus-monogram vormen. Deze keuze liet geen twijfel bestaan over de doelstelling van de beweging. Men wilde de jeugdige leden, jongens en meisjes, vormen tot goede katholieken en tot strijders voor Christus Koning. Zo'n initiatief was niet nieuw. In België zelf had kannunik Jozef Cardijn enkele jaren eerder de aanzet gegeven voor de Kajotters, de beweging voor katholieke arbeidersjongeren. Met deze organisatie verkeerde de Chiro in een voortdurende haat-liefde verhouding. Beide bewegingen vonden hun inspiratie in Duitse katholieke jeugdbewegingen als Neudeutschland en Romano Guardini's Quikborn. Ook in Nederland werden in die tijd zulke op apostolaat gerichte bewegingen opgericht als de Jonge Wacht en de Graalbeweging. Het opmerkelijke aan de Chirobeweging was echter dat zij veel minder planmatig en van bovenaf gestuurd op gang kwam en dat zij er in slaagde om juist na 1960, toen elders in Europa dit type geüniformeerde bewegingen verdween, te blijven voortbestaan. Het is sindsdien de grootste Vlaamse jeugdbeweging.

Walter Baetens *Patronaten worden Chiro*, de handelseditie van zijn Leuvense these van 1991, handelt echter alleen over de ontstaansgeschiedenis van de Chiro tot 1950. Centraal in zijn beschrijving staat de overgang van de traditionele patronaatsmethode naar de moderne, op jeugdbewegingselementen gestoelde, Chiro. Het jaar 1950 is als eindpunt gekozen omdat Chiro toen zijn definitieve organisatorische structuur kreeg en de methode van werken was uitgekristalliseerd in een opleidingsplan voor leiders. Baeten behandelt alleen de jongenstak van de Chiro. Het meisjeswerk verdient, aldus de auteur, een afzonderlijke studie. De kern van zijn verhaal vormt de wijze waarop in de aloude patronaatsmethode een nieuwe manier van werken geïntroduceerd werd. In tegenstelling tot in Nederland, waar dat proces van bovenaf, door de bisschoppen en de landelijke leiding van de patronaten, gestuurd werd, was het in België een ontwikkeling die van onderop kwam, vanuit lokale afdelingen, enkele enthousiaste leiders en tegen de achtergrond van een tamelijk zwabberende koers van het episcopaat. Pas in 1941, min of meer door de oorlogsomstandigheden gedwongen, kon Chiro op bovenlokaal niveau worden gevestigd. En pas in de periode tussen 1944 en 1950 kreeg de organisatie definitief vorm. Baeten beschrijft deze ontwikkeling gedetailleerd en laat zien dat de moeizame ontwikkeling van Chiro zowel met organisatorische als met inhoudelijke vraagstukken van doen had. Organisatorisch speelde vooral dat het lang duurde voordat het merendeel van de patronaatsafdelingen zich tot de nieuwe Chiro-methode bekende. Voor meer dan tweederde daarvan gebeurde dat pas na 1940. Een ander probleem was de afbakening van het werkveld tussen Chiro, de Vlaamse Scouts en de Kajotters. De Belgische bisschoppen maakten tussen deze bewegingen geen eenduidige keuze. Het gebrek aan een centraal plan en centrale leiding manifesteerde zich ook in de zigzagkoers ten opzichte van de methode en de uiterlijke symbolen. Afdelingen experimenteerden onafhankelijk van elkaar met uiterlijke vormen als wet, belofte, uniform, vlaggen en ook met spel- en vormingsactiviteiten. Ook hierin werd pas na 1941 meer eenheid gebracht.

Baeten beschrijft deze ontwikkelingen in Chiro gedetailleerd, maar van binnenuit. Hij verwijst wel naar de soms conflicterende relaties tussen Chiro en andere jeugdorganisaties, maar het wordt in zijn betoog eigenlijk niet duidelijk waarom, ondanks deze tegenwerking, Chiro uiteindelijk kon slagen. Een analyse van het krachtenveld waarbinnen de ontstaansgeschiedenis van Chiro plaatsvond, blijft achterwege. Het is daarom des te spijtiger dat de lezer van dit boek er niet achter kan komen aan welke bronnen de auteur zijn gegevens heeft ontleend. Het boek